

öğrenme, öğretme, ferdî ve içtimâî planda yaşama, yaşanmasına çalışma, İslâm'ı tebliğ ve bu hususlarda içte ve dışta karşılaşılabilecek engelleri aşma konusunda içinde bulunması gereken şuurlu ve sürekli gayret ve aksiyon halini ifade eder. "Bizim -rızamıza ulaşmak için- uğrumuzda cihad edenlere elbette -bize ulaştıracak yollarımızı göstereceğiz" (el-Ankebût 29/69) ve, "Allah uğrunda -Allah'ın rızasına ulaşmak uğrunda- hakıyla cihad edin" (el-Hac 22/78) meâlindeki âyetler cihadın bu kapsamlı anlamını içermektedir. Müslümanların bütün hayat ve faaliyetinin Allah rızasını kazanmaya yönelik olması gerektiği ve bu anlamdaki bütün gayretler cihad kavramı içinde mütalaa edildiğinden Allah rızasına ulaşmak için başvurulacak bir savaş da cihad sayılır. Esasen istilâ, sömürü ve tecavüz için yapılan savaşları tanımayan İslâm dini (bk. el-Bakara 2/205; en-Nisâ 4/94; el-Kasas 28/83; eş-Şûrâ 42/41-42), savaşa ancak müslümanların can ve mal güvenliğini sağlamak, hak ve hürriyetlerini korumak, İslâm'a ve İslâm ülkelerine yönelik saldırıları önlemek amacıyla başvurulacağını hükme bağlamış ve meşrû gördüğü bu savaşı diğerlerinden ayırmak için de ona cihad adını vermiştir. Bunun yanında Kur'an-ı Kerim'in, müslümanların sadece en güzel şekilde tebliğ yapmakla mükellef olduklarını (el-Mâide 5/67; en-Nahl 16/125; el-Ankebût 29/46), birine dini kabul ettirmek için baskı yapılmayacağını ve baskı altında gerçekleşecek imanın geçersiz olduğunu açıkça belirten hükümlerini (el-Bakara 2/256; Yûnus 10/99; el-Kehf 18/29; el-Hucurât 49/14) göz ardı ederek cihadı gayri müslimleri zorla müslüman yapmanın bir varlığı olarak takdim etmek ve, "Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Allah'tan âfiyet (esenlik ve barış) dileyin. Fakat düşmanla karşılaşınca da sabredin ve bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır" (Buhârî, "Cihâd", 112, 156; Müslim, "Cihâd", 19-20; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 89) diyen rahmet peygamberini dünyaya savaş ilân etmiş gibi göstermek ilmî gerçekler yanında ahlâkî ölçülerle de bağdaşmaz.

Batılı araştırmacıların cihadın anlam ve mahiyetiyle ilgili olarak gerçeği yansıtmayan görüşleri yanında cihadı "mukaddes savaş" (holy war, guerre sainte) şeklinde tercüme etmeleri de doğru değildir. Cihad kelimesi her zaman savaş anlamını ifade etmediği gibi pratikte savaşın mukaddes sayılması da hayat anlayışından kaynaklanmaktadır. Müslü-

man, Batı hayat anlayışına göre mukaddes sayılabilecek belki tek şey olan ibadeti bile gösteriş veya maddî menfaat maksadıyla yapar da Allah'ın rızasını gözetmezse dince makbul sayılan bir iş yapmış olmaz, hatta bu durum onu şirk kadar götürebilir. Buna karşılık onlarca mukaddes sayılmayan yeme, içme gibi tabii şeyleri, ilâhî bir emanet olan hayatın sürdürülmesi, sağlığın korunması ve dolayısıyla yaratının rızasına vesile olacak davranışlarda bulunmak amacıyla yaparsa bu bir ibadet olur. Savaş da böyledir ve yalnız Allah rızası için yapılır (M. Hamîdullah, s. 93-94). İslâm'ın bu hayat anlayışı Kur'an-ı Kerim'de, "De ki, şüphesiz benim namazım da ibadetlerim de hayatım da ölümüm de âlemlerin rabbi Allah içindir" (el-En'âm 6/162) şeklinde dile getirildiği gibi bir başka âyetle de, "İman edenler Allah yolunda savaşsınlar, inkâr edenler ise şeytanın (tâgût) yolunda savaşsınlar" (en-Nisâ 4/76) denilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "chd" md.; et-Ta'rifât, "cihâd" md.; Tâcü'l-'Arûs, "chd" md.; Tehânevî, Keşşâf, "cihâd" md.; M. F. Abdülbâkî, Mu'cem, "chd" md.; Wensinck, Mu'cem, "chd" md.; Müsned, III, 124, 456; VI, 120, 121; Buhârî, "Cihâd", 1, 2, 112, 138, 156; "İmân", 18; Müslim, "Cihâd", 19-20, "İmân", 80, "İmâre", 108, 122, "Birr", 5; İbn Mâce, "Cihâd", 30; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 17, 89, 104, "Melâhim", 17; Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-cihâd", 2, "Fiten", 13; Hâkim, el-Müstedrek, II, 78, 122; Abdullah b. Mübarek, Kitâbü'l-Cihâd, Beyrut 1409/1988; İbn Ebû Asim, Kitâbü'l-Cihâd (nşr. Müsâid b. Süleyman), I-II, Medine 1409/1989; Debûsî, el-Esrâr, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 102, vr. 192^a-209^a, 454^a; Beyhakî, es-Sünenü'l-küb-râ, IX, 91; Serahşî, el-Mebûsû, X, 2-5; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, Beyrut 1392/1972, I, 109-110; II, 894; Râdiyyüddin es-Serahşî, el-Muhtâ, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 394, vr. 70^b, 381^b, 411^b; Kâsânî, Bedâ'î, I, IV, 3; VII, 97, 100; İbn Rüşd, el-Mukaddimât, Kahire 1325, I, 259; Fahrreddin er-Râzî, Mefâtihu'l-gayb, V, 214-218; XVI, 135; Muhakkık el-Hillî, Şerâ'î'u'l-İslâm (nşr. Abdülhüseyn Muhammed Ali), Beyrut 1403/1983, I, 307-313; İbn Teymiyye, es-Siyâsetü's-şer'iyye, Kahire 1374/1955, s. 123; a.mlf., Mecmû'u fetâvâ, XI, 198; Zeylâî, Tebyînü'l-hakâ'ik, Bulak 1313, III, 241, 245; VI, 104; İbn Kayyim el-Cevziyye, Zâdül-me'âd, Kahire 1369/1950, II, 38-40; a.mlf., Ahkâmü ehli'z-zimme (nşr. Subhî es-Sâlih), Dimaşk 1381/1961, I, 11, 17; İbnü'l-Hümâm, Fethü'l-kadîr (Kahire), V, 189-193, 204; İbnü'n-Nehhâs ed-Dimyâtî, Meşârî'u'l-eşvâk ilâ meşârî'i'l-üşşâk (nşr. İdris Muhammed Ali — Muhammed Hâlid İstanbulî), I-II, Beyrut 1410/1990; İbn Nüceym, el-Bahr, V, 84-85, 125; İbn Hacer el-Heytemî, Tuḥfetü'l-muhtâc, Kahire 1315, IX, 212-213; Hatib eş-Şirbînî, Muḡnî'l-muhtâc, Kahire 1378/1958, IV, 210; Ali el-Kâfî, el-Esrârü'l-merfû'a (nşr. Muhammed es-Sabbağ), Beyrut 1391/1971, s. 206-207; Şevkâ-

nî, Neylül-evṭâr, VII, 236; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr (Kahire), IV, 121, 123; L. Massignon, La Crise de l'autorité religieuse et le Califat en Islam, Paris 1925, s. 80-81; Abdülvehhâb Halâf, es-Siyâsetü's-şer'iyye, Kahire 1350, s. 64-65, 77-78, 90; H. Lammens, L'Islam, Beyrouth 1943, s. 8; Majid Khadduri, War and Peace in the law of Islam, Baltimore 1955, tür.yer.; a.mlf., "International Law", Law in the Middle East (ed. M. Khadduri — H. J. Liebesny), Washington 1955, I, 349-372; E. Tyan, Institutions du Droit Public Musulman, Paris 1956, II, 302; a.mlf., "Djihad", EI² (İng.), II, 538-540; A. Fattal, Le Statut légal des non-musulmans en pays d'Islam, Beyrut 1958, s. 71; Abdurrahman Azzâm, Ebedî Risâlet (trc. Hasan Hüsnü Erdem), İstanbul 1961, s. 113-163; Muhammed Hamîdullah, İslâm'ın Hukuk İlmine Yardımları (haz. Salih Tuğ), İstanbul 1962, s. 93-94; a.mlf., İslâm'da Devlet İdaresi (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1963, s. 130-137 ve tür.yer.; Mustafa Vehbe ez-Zühaylî, Âşârü'l-harb fi'l-fikhi'l-İslâmî, Dimaşk 1385/1965, tür.yer.; Kâmil Selâme ed-Daks, el-'Alâkâtü'd-devliyye fi'l-İslâm, Cidde 1396/1976, tür.yer.; Ahmed Feis Turnagil, İslâmiyyet ve Milletler Hukuku, İstanbul 1977, s. 80-81, 107-108, 125-126, 210; Zafir el-Kâsimî, el-Cihâd ve'l-hukûku'd-devliyyetü'l-âmme fi'l-İslâm, Beyrut 1402/1982; Seyyid Abdülhâfîz Abdürabbih, Felsefetü'l-cihâd fi'l-İslâm, Beyrut 1402/1982; Abdülhamîd Ahmed Ebû Süleyman, İslâm'ın Uluslararası İlişkiler Kuramı (trc. Fehmi Kuru), İstanbul 1985; Ann K. S. Lambton, State and Government in Medieval Islam, Oxford 1985, s. 201-219; Ali b. Nüfey' el-Ulyânî, Ehemmiyyetü'l-cihâd fi nesri'd-da'veti'l-İslâmiyye ve'r-red 'ale't-tavâ'ifi'd-dâle fih, Riyad 1405/1985; Ahmet Özel, İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Darü'lislâm-Darülharb, İstanbul 1991, s. 23-26, 32, 59-105; M. Hasan en-Necefi, Cevahirü'l-kelâm, Beyrut, ts. (Dâru lhyâi't-türâsî'l-Arabî), XXI, 3-52; Bursalı M. Tahîr, "Fezâ'il-i Cihâd Hakkında Müllefât-ı Osmâniyye", SM, IX/46 (1331), s. 347-348; Cl. Huart, "Le Droit de la Guerre", RMM, XI (1907), s. 331-347; M. Snouck Hurgronje, "La Propagation de l'Islam, Particulièrement dans l'Archipel des Indes Orientales", a.e., XIV (1981), s. 381-449; Edward J. Jurji, "The Islamic Theory of War", MW, XXX (1940), s. 332-342; Hans Kruse, "İslâm Devletler Hukukunun Ortaya Çıkışı" (trc. Y. Ziya Kavakçı), İTED, IV/3-4 (1971), s. 54-82; S. Abdullah Schleifer, "Jihad and Traditional Islamic Consciousness", IQ, XXVII/4 (1983), s. 173-203; Bernard Lewis, "Politics and War", The Legacy of Islam (ed. J. Schacht — C. E. Bosworth), Oxford 1974, s. 156-210; Rudolph Peters, "Jihad", ER, VIII, 88-91.

AHMET ÖZEL

Günümüzde Cihad. Cihadın sözlük ve terim mânaları, muhtelif âyet ve hadislerin çerçevesindeki boyutları, ayrıca Hz. Peygamber'in cihadla ilgili uygulamaları dikkate alındığında bu faaliyetin sadece müslüman olmayan unsurlarla savaşmaktan ibaret olmadığı görülür. Ahd-i Atîk, Ahd-i Cedîd ve Kur'an-ı Kerim'de mücadelelerine yer verilen, kısas-ı enbiyâ türündeki eserlerde hayat hikâyeleri

anlatılan geçmiş peygamberlerin birçoğunun fiilen savaşmadığı bilinmektedir. Buna rağmen onların, "hakki üstün ve hâkim kılmak için gayret sarfetme" anlamına gelen cihad görevini yerine getirdiklerinde şüphe yoktur. Kur'an'da savaşa izin verildiğini ifade eden ilk âyet Medine'de nâzil olan sûreler arasında yer almaktadır (el-Hac 22/39). Halbuki Mekki sûreler içinde de gerek Hz. Peygamber'e gerekse diğer müslümanlara Allah yolunda gayret göstermelerini, güçlülere göğüs germelerini, kâfirlere boyun eğmeden Kur'an'a dayanarak onlara karşı "büyük bir mücadele" (cihād-ı kebîr) vermelerini emreden âyetler mevcuttur (bk. en-Nahl 16/110; el-Furkân 25/52; el-Ankebût 29/69). Cihadın savaş şekline izin veren âyetin Hz. Peygamber'in hicreti sırasında veya bundan kısa bir müddet sonra indiği genel kabul gören bir görüş olduğu halde (bk. Taberî, XVII, 122-124) İbn Hişâm bu tarihi biraz daha eskiye, İkinci Akabe Biatı'na kadar götürmekte, bundan önce Hz. Peygamber'e ve müslümanlara, maruz kalacakları bütün olumsuz davranışlar karşısında Allah'a dua etmeleri, işkencelere sabır göstermeleri ve kaba hareketlere müsamaha ile mukabele etmeleri yönünde tavsiyelerde bulunulduğunu kaydetmektedir (es-Sîre, I, 468). Şüphe yok ki Resûlullah'ın ve ilk müslümanların bu davranışları da cihad niteliği taşıyordu. Hac sûresinin 39. âyeti, müslümanların zulme maruz kalmış, haksız yere yurtlarından çıkarılmış ve tevhid inancını terketmeleri için işkenceye tâbi tutulmuş olmaları halinde savaşa izin vermektedir. Nitekim fitne ortadan kalkıncaya kadar müslüman olmayan unsurlarla savaşmayı emreden âyetteki (el-Bakara 2/193) "fitne" kelimesi de "mümini tevhid inancından vazgeçirme eylemi" olarak tefsir edilmiştir (İbn Hişâm, I, 468; Taberî, II, 112-113). Cihadın terkedilmesi halinde yeryüzünde bir fitne, büyük bir fesad başgöstereceğini ifade eden âyetteki (el-Enfâl 8/73) fitne ve fesaddan maksat da başta tevhid inancı olmak üzere ilâhî hükümlerin ve insan haklarının çiğnenmesi olmalıdır.

Çeşitli âyetler müslümanları, peygamberler tarihinde önemli bir yer alan Hz. İbrâhim'in yolunu takip eden "seçkin ve en hayırlı ümmet" olarak niteler. Çünkü onlar bütün güçlülere rağmen iman yolundan ayrılmazlar; dinî tutum açısından aşırılıktan kaçınırlar; iyiliğe çağırıp kötülüğü önlemeye çalışırlar (bk. el-Bakara 2/43; Âl-i İmrân 3/110; el-Hac 22/

78). Kur'an-ı Kerim'in müslüman milletler için belirlediği bu statü ve onlara yüklediği bu görev, vahiy ve peygamberler tarihinin seyriyle de paralellik arz etmektedir. Çünkü Hz. İsâ hariç Hz. Muhammed'den önceki peygamberlerin tebliğleri hem sınırlı bir zamana, mekâna ve insan topluluğuna münhasır kalmış, hem de bu tebliğler gereği gibi korunmamıştır. Belli (seçkin) bir ırkın dinî şeklinde telakki edilen Yahudilik'le birlikte Hristiyanlığın da orijinal vahiyleri eksiksiz ve yanlışsız olarak sonraki zamanlara intikal etmemiştir. Müslümanlık'ta ise son ilâhî vahiy ilk günden itibaren hem yazıya geçirilmiş hem de hâfizalarda korunmuş ve böylece günümüze aktarılmıştır. Buna göre son vahiy Kur'an, son din de İslâm'dır ve bu dinde nihaî ifadesini bulan ilâhî gerçekleri insanlığa duyurmak, tarihteki bütün peygamberlerin mücadelesini sürdüren bir çaba yani bir cihaddır. Nitekim geniş boyutları ile cihad faaliyetlerinde bulunan müslümanlar bu görevi, Hz. Muhammed başta olmak üzere bütün peygamberlerin bir misyonu olarak ifa ettiklerine inanırlar. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in vahyi ile geçmiş peygamberlerin vahiyleri, onun mücadelesiyle eskilerin mücadeleleri arasında sık sık bağlantı kurulması da bu gerçeğin açık bir delilini oluşturur (M. Fâris Berekât, s. 219-359).

İslâm'da ifadesini bulan bütün cep-heleriyle ilâhî mesajı insanlığa duyurma amacını güden, bu sebeple de her devirde canlı tutulması zorunlu olan cihad faaliyetinin günümüz şartlarında hangi metotlarla yürütülmesi icap ettiği, üzerinde durulması gereken bir konudur. Cihadın tabii ve kalıcı yöntemlerini mânevî ve maddî olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Her iki yöntemi de bir arada zikreden Nahl sûresindeki davet âyeti (16/125) önce mânevî nitelikteki hikmeti ve güzel öğüdü, sonra da en güzel metotla olmak şartıyla maddî ve bedenî mücadele faktörünü önerir. "De ki, işte benim yolum; ben de bana bağlı olanlar da bilinçle ve basiretle Allah'a davet etmekteyiz" (Yûsuf 12/108) ve, "De ki, ben size tek şeyi öğütlemekteyim: Topluluk veya fert halinde Allah'ın huzurunda durup derin derin düşünmenizi..." (Sebe' 34/46; Râzi, XXV, 269) meâlindeki âyetler mânevî yöntemi hem açıklamakta hem de desteklemektedir. Silâhlı savaşın da dahil olduğu ve ilgili âyetlerde olabildiğince güzel bir şekilde yürütülmesi istenen maddî nitelikteki yöntemin örnek

sayılabilecek ilk uygulamaları Asr-ı saâdet'in daha çok Medine döneminde göze çarpar.

Geniş anlamıyla cihada ve davete ilişkin âyet ve hadislerle İslâm düşüncesi hareketlerinin tarihî gelişimi dikkate alındığında günümüz inanç ve fikir akımları, ideolojileri ve hâkimiyet emelleri karşısında cihadı yürütecek kişi ve zümrelerin öncelikle ilim ve imanla donanmaları gerektiği ortaya çıkar. Kur'an-ı Kerim okumayı, Allah adına okuyup yazmayı ve bilinmesi gereken şeyleri öğrenmeyi emreden âyetlerle nâzil olmaya başlamıştır (bk. el-Alak 96/1-5). Sade bir müslüman ve mümin olabilmek için İslâm'ın temel hükümlerini öğrenmekle yetinilebileceği halde İslâm'a davet görevini yürütecek mücahid bilinçli ve basiretli olmak (bk. Yûsuf 12/108), yani davasının dayandığı açık seçik delillere, doğrularla yanlışları kesin olarak ayırıp ortaya koyma imkânı veren bilgilere vâkıf olmak ve bunlara dayanarak faaliyetini sürdürmek zorundadır (bk. Şevkânî, III, 68). Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i kitabın bilerek ve şuurlu olarak doğrularla yanlışları birbirine karıştırdıklarını ifade eden âyetler (el-Bakara 2/42; Âl-i İmrân 3/71), bir yandan Ehl-i kitabı bu haksız tutumundan dolayı itham ederken öte yandan müslüman davetçilerin doğrular ve yanlışlar hakkında gerektiği şekilde bilgilendirilmelerini, bu suretle Ehl-i kitabın belirtilen taktikleri karşısında ilmi olarak hazırlıklı bulunmalarını isteyen bir uyarı niteliği taşımaktadır. Burada ayrıca dinin bir bütün olarak alınması gerektiği de vurgulanmaktadır. Zira ferdin, ailenin ve bütün kurumlarıyla toplumun hayatına yön verecek düzenlemeler getiren İslâm'ın bu düzenlemelerinde ayırım yapıldığı takdirde Müslümanlığın özelliğini kaybedeceği ve tahrife uğramış eski dinlerin durumuna düşeceği açıktır. Halbuki İslâmiyet bir daha yenilenmeyecek olan son ilâhî dindir. Kur'an-ı Kerim'de, başta tahrifçi Ehl-i kitap bilginleri olmak üzere dinî yozlaştırmaya taraftar olan gruplara şöyle hitap edilir: "Kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Şunu bilin ki içinde böyle yapanların âkibeti dünya hayatında rezil olmaktan başka bir şey değildir. Kıyamet gününde ise onlar azabın en şiddetlisine maruz kalacaklardır" (el-Bakara 2/85).

İlâ-yı kelimetullah* için yapılan cihada katkıda bulunmanın diğer bir şartı dinin ortaya koyduğu inanç esasları

na iman etmek, İslâmiyet'in bütün dünyaya huzur ve mutluluk getirecek, bütün insanlığı karanlıklardan aydınlığa çıkaracak yegâne ve en mükemmel din olduğuna samimiyetle inanmaktır. Kur'an-ı Kerim'in, Hz. Muhammed ile ilk mücahidler olan diğer müslümanların Allah'ın indirdiği gerçeklere, Allah'a ve diğer inanç esaslarına iman ettiklerini, "duyduk ve itaat ettik" diyerek samimi inanç ve teslimiyetlerini gösterdiklerini bildiren âyeti (el-Bakara 2/285) dikkat çekicidir. Bu âyet, Hz. Peygamber ve arkadaşlarının davasını yürüttükleri dine önce kendilerinin inanıp bağlandıklarını, böylece davaları ile inançları arasında bir çelişki bulunmadığını göstermektedir. Öte yandan münafıkların pek çok âyette ağır ifadelerle suçlanmalarının sebebi de içine düşükleri bu çelişkidir. Kur'an-ı Kerim, samimi bir dindarlık halini alarak kişinin bütün benliğini saran imanın cihad azmini ve iradesini güçlendireceğine de işaret eder (Âl-i İmrân 3/173). Ayrıca ilk dönem münafıklarının cihad hareketlerinde daima gevşeklik gösterdiklerine ilişkin âyetler (meselâ bk. Âl-i İmrân 3/167; et-Tevbe 9/81) imanla ilgili tereddüt ve çelişkilerin cihad iradesini sarstığını ortaya koymaktadır. Din insanları dünya ve âhiret iyiliğine davet eden ilâhî bir kurum olduğuna göre (bk. Tehânevî, *Keşşâf*, "chd" md.) din davetçilerinin davet ettikleri ilkelerle yaşayışlarının uyumlu olması, iyyinin canlı temsilcileri durumunda bulunmaları kaçınılmaz bir zarurettir. Kur'an'da yahudi bilgincilerinin insanlara iyiliği emrederken kendilerini unutmaları sorgulayıcı ve kınayıcı bir üslûpla dile getirilmekte ve böyle bir davranışın selim akılla bağdaşamayacağı ifade edilmektedir (el-Bakara 2/44).

Günümüz şartları içinde takip edilmesi gereken cihad yöntemlerini ekonomi, kültür ve son olarak savaşla ilgili olmak üzere üç noktada toplamak mümkündür.

1. Ekonomi Savaşı. Kur'an-ı Kerim'de, dış görünüşü itibariyle inançlı ve samimi görünen, fakat içinde müslümanlara karşı şiddetli husumet duyguları besleyen bir tipten söz edilirken bu tip insanların yetki ve imkânlarla sahip olduklarında yeryüzünde ekini ve nesli bozmak için çaba gösterecekleri ifade edilmektedir (el-Bakara 2/204-205). Bazı müfessirler bu âyetleri, nüzûl sebeplerini oluşturan Asr-ı saâdet'te cereyan etmiş olaylarla sınırlamak istemişlerse de müfessirlerin çoğunluğuna göre âyetlerin mâ-

na ve muhtevası mutlak olup her dönem ve mekânın hak-bâtıl mücadelesini kapsamaktadır (Râzî, V, 214-218). Ekonomik savaş konusunda İslâmiyet bir taraftan faiz, ihtikâr, rüşvet ve hırsızlık gibi haksız yollarla kazanç elde etmeyi yasaklamak, israfa karşı tedbirler getirip kanaatkârlığı teşvik etmek suretiyle müslüman toplumu meşrû bir ekonomik düzende içinde güçlendirmeyi amaçlamış, diğer taraftan askerî güç yanında ekonomik güce sahip olmanın da önemini çeşitli vesilelerle vurgulamıştır. Cihadla ilgili âyetlerin çokça yer aldığı Enfâl sûresinde, müslümanların ancak bir kısmından haberdar olabildiği, fakat Allah katında mâlum olan düşmanlar için caydırıcı nitelik taşıyacak kadar güç kazanma yolunda gayret sarfedilmesi emredilmiş ve Allah yolunda harcanacak şeylerin hiçbirinin zayi olmayacağı hatırlatılmıştır (8/60). Hz. Peygamber'in, "Veren el alandan hayırlıdır" (Buhârî, "Zekât", 18) meâlindeki söz de ekonomik gücün önemini vurgulayan hakîmâne bir ifadedir.

2. Kültür Savaşı. İslâm dinindeki bütün emir ve tavsiyeler yeryüzünün halifesi kabul edilen insanın korunması, geliştirilmesi ve yüceltilmesini hedef almıştır. Bu sebeple İslâmiyet'in bâtıla karşı hakkı ayakta tutma ve güçlendirme savaşında insan neslinin korunması ve sağlıklı geliştirilmesine çok önem verdiği görülür. Kur'an-ı Kerim'de bozguncu güçlerin nesli tahrip etmeye yönelik faaliyetlerine dikkat çekilmiş (el-Bakara 2/205; Muhammed 47/22), gençlerin bu tahriplerden korunmasına yönelik emir ve tavsiyeler, çocuğun ana rahminde teşekkülünden itibaren insanın ölümlüne kadar uzanan bütün safhaları kapsamıştır. Kur'an'da fiilî savaş için kullanılan "nefr" (hücum etmek) kelimesi, din ilimlerinde uzmanlaşmak ve ülke insanının kültürel gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla sürdürülecek ilmi çalışmalar için de kullanılmış ve her eli kılıç tutanın cephe savaşına çıkmayıp bazılarının kendilerini kültür savaşına vakfetmelerinin gereği üzerinde önemle durulmuştur (et-Tevbe 9/122). Çağımızın kitleler arası etkileşim ve mücadele metodları içinde kültürün ilk sırada yer aldığı muhakkaktır. Bundan dolayı günümüzde cihadın, geçmişte olduğundan daha fazla cephe savaşından ekonomi ve kültür mücadelesi alanlarına kaydırılması zarureti doğmuştur.

3. Silâhlı Savaş. Hak ile bâtıl arasında ki mücadelenin kıyamete kadar sürece-

ğini ifade eden Hz. Peygamber (Ebû Dâvûd, "Cihâd", 33), "Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin, fakat buna mecbur kaldığınız takdirde tahammül gösterin, Allah'tan daima esenlik ve barış dileyin" (Buhârî, "Cihâd", 112; Müslim, "Cihâd", 19) meâlindeki hadisiyle hem sulh ve sükunun değerini, hem de gerektiğinde bâtıla karşı fiilî mücadelede sabır ve sebatın gerekliliğini göstermiştir. Bütün temennilere rağmen savaşa engel olunamaması, bu arada semavî dinlerin ve ilâhî vahiylerin kalıcı değerlerini içeren İslâm dini ile mensuplarına yönelik hareketlerin daima potansiyel bir saldırı ve tahrip riski taşıması, müslümanların her zaman silâhlı savaşa hazırlıklı bulunmaları zarureti doğurmakta ve bu bakımdan Kur'an-ı Kerim'in, "Onlara karşı elinizden geldiğince kuvvet ve -cihad için- bağlanıp beslenen atlar -savaş araç ve gereçleri- hazırlayınız ki bununla Allah'ın düşmanını ve sizin düşmanınızı, bunlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutup cesaretlerini kırasınız" (el-Enfâl 8/60) meâlindeki âyeti bugün de önemini korumaktadır.

Ehl-i kitap'tan, onlara gönderilen Tevrat ile İncil'den sıkça söz edilen Mâide sûresinde hak-bâtıl mücadelesinin hakkın yozlaştırılması biçimine değinilmekte, Hz. Peygamber'den Ehl-i kitabın bozulmuş din anlayışına uymaması istenmekte, onların son vahiyden saptırma gayesi güden faaliyetleri karşısında dikkatli olması gerektiği vurgulanmaktadır (5/48-49). Bakara sûresinde de yahudilerle hristiyanların, kendi dinlerini benimsemedikçe Hz. Peygamber'den, dolayısıyla müslümanlardan memnun olmayacakları hatırlatıldıktan sonra şöyle denilmektedir: "Gerçekte yegâne doğru yol Allah'ın gösterdiği yoldur. Eğer sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan Allah'a karşı hiçbir dostun ve hiçbir yardımcın olamaz" (2/120). Esasen geçmişte ve bugün müslümanlara karşı vuku bulan saldırılar, çoğunlukla müslümanların temsil ettiği İslâmiyet'e ve müslümanlarca orijinalitesi korunmuş olan vahye karşı açılmış savaşlardı. Dolayısıyla böyle bir savaşa karşı gerek moral değerler yönünden gerekse ilmi, ekonomik ve teknik yönlerden hazırlıklı olmak ve nihayet savaşa savaşa karşılık vermek de cihad faaliyetlerinden biridir.

Cihadın fazileti konusu İslâm telif tarihinde önemli bir yer tutar. Kur'an-ı Ke-

rîm'deki birçok emir ve tavsiye geniş anlamda cihadla ilgilidir. Özel olarak cihadı konu edinen âyetlerde "iman, hicret, Allah yolunda malla ve canla cihad" unsurları zikredilmekte ve bu hasletlere sahip bulunanların Allah ile olan dostluklarına sadık kaldıkları, ebedî mutluluğa ve her şeyin üstünde Allah rızasına ulaşacakları ifade edilmektedir (meselâ bk. en-Nisâ 4/95-96; et-Tevbe 9/20-21; el-Hucurât 49/15). *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere birçok hadis mecmuasında cihadla ilgili hadisler "el-cihâd", "fezâilü'l-cihâd", "el-cihâd ve's-siyer", "es-siyer", "el-megazî" gibi özel bölümler halinde toplanmış, diğer bölümlerde de yeri geldikçe aynı konudaki rivayetler zikredilmiştir. Bu tür hadislerin bir kısmında Hz. Peygamber, muhatabının durumuna göre, bazan anne ve babaya hizmet etmeyi, bazan da hac ibadetini yerine getirmeyi cihad saymıştır. Ancak cihada ilişkin hadislerin çoğunda Allah yolunda malı ile, canı ile veya her ikisiyle cihad edenin, insanlığın mutluluğunu sağlama ve Allah rızasına ulaşma yolunda elde edeceği mânevî dereceler özendirici anlatımlarla dile getirilmiştir. Cihad, **emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker*** çerçevesinde kelâm ve mezhepler tarihinde, ayrıca ahlâk ilminde de ele alınıp işlenmekte, fıkhta ise savaş hükümleri açısından söz konusu edilmektedir. Abdullâh b. Mübarek'in *Kitâbü'l-Cihâd*'ı bu konunun ilk eseri olarak bilinmektedir. İbn Ebû Âsım'ın *Kitâbü'l-Cihâd*'ı ile İbnü'n-Nehhâs'ın *Meşâri'u'l-esvâk*'ının tahkikli neşirlerinin mukaddimelerinde, Osmanlıca eserler için de *Sebilü'rreşad* mecmuasında (IX/228, 347-348) cihadla ilgili bibliyografik bilgiler mevcuttur.

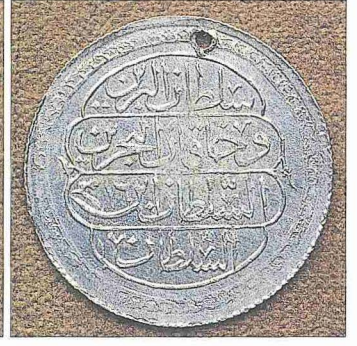
BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, "chd" md.; Buḥârî, "Ze-kât", 18, "Cihâd", 112, 156; Müslim, "Cihâd", 19, 20; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 33, 89; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 468; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, II, 112-113; XVII, 122-124; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, V, 214-218; XXV, 269; İbnü'n-Nehhâs ed-Dimyâtî, *Meşâri'u'l-esvâk ilâ meşâri'i'l-üşşâk* (nşr. İdrîs Muhammed Ali — Muhammed Hâlid İstanbul), Beyrut 1410/1990, Mukaddime, s. 39-47; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, Beyrut-Dimaşk 1412/1991, III, 68; Muhammed Fâris Berekât, *el-Câmi' li-mevâdî'i âyâtî'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Dimaşk 1379/1959, s. 187-199, 217, 219-359; Bursalı Mehmed Tahir, "Fezâil-i Cihâd Hakkında Müellefât-ı Osmâniyye", SR, IX/228 (1328), s. 347-348; Muhammed H. el-Butah, "el-Cihâd ve devruhû fî tebliği'd-da'veti'l-İslâmiyye", *Havliyyetü Külliyyeti Uşûlî'd-dîn bi'l-Kâhire*, sy. 9, Kahire 1412/1992, s. 215-230, 238-242.

BEKİR TOPALOĞLU

1223 (1808)
tarihli
cihâdiyye
kuruşu
(İstanbul
Arkeoloji
Müzesi,
Teşhir,
nr. 1966)

CİHÂDİYYE

(جهاديه)

II. Mahmud devrinde çıkarılan bir sikke.

II. Mahmud'un tahta çıkışının üçüncü yılında (1225/1810) eski ikiliklerin ağırlığına eşit olmak üzere 8 dirhem ağırlığında ve 200 para değerinde savaş giderlerine yardım olmak üzere çıkarılmıştır.

Vak'anüvis Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi, Zilhicce 1227'de (Aralık 1812) ayarı doğru gümüşten 5 kuruş rayiçe cihâdiyyeler basıldığını bildiriyorsa da Darphâne'ye satılmış olan Galib Edhem Bey'in koleksiyonunda bulunan cihâdiyye sikkelerinin üzerindeki rakamlara göre bunların II. Mahmud'un cülusunun üçüncü yılında kesildikleri anlaşılmaktadır. 1227'de yani beşinci senede çıkarılanlar ise ikinci defa basılmış olanlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şânîzâde, *Târih*, II, 160; İsmâil Galib, *Takvîm-i Meskûkât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1307, s. 412-413; Süleyman Südi, *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye*, İstanbul 1311, s. 54; Hasan Ferîd, *Nakd ve l'tibâr-ı Mâlî*, İstanbul 1330-33, I, 192; Pakalın, I, 291; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, II, 682; TA, X, 498.

İBRAHİM ARTUK

CİHAN BEĞÜM

(1861-1930)

İngiliz yönetimindeki
Hindistan'da yarı bağımsız
Bopal mahallî devletinin
son kadın hükümdarı
(1901-1926).

9 Haziran 1861 tarihinde Hindistan'ın Bopal (Bhopal) şehrinde doğdu. Annesi Bopal nevvâbesi Şah Cihan Begüm, babası Bahşı Bâkî Muhammed Han'dır. Mevlânâ Cemâleddin el-Vezîr ve Müftü Eyyûb b. Kamerüddin'den çeşitli dersler okudu. Anneannesi İskender Begüm'den de devlet yönetimiyle ilgili konularda bilgi

edindi. Ayrıca hat dersleri aldı ve Farsça öğrendi. 1875'te Emîr Ahmed Ali Han ile evlendi. Bu evlilikten 1876'da Muhammed Nasrullah Han, 1877'de Hâfız Ubeydullah Han ve 1894'te Muhammed Hâmidullah Han adlarında üç oğlu oldu.

Annesi Şah Cihan Begüm'ün 16 Haziran 1901'de vefatı üzerine onun Lord Canning ile yaptığı anlaşma gereğince Cihan Begüm "sultan" unvanıyla tahta geçti. Ancak 1902'de kocası ölünce pek çok problemle karşı karşıya kaldı. Bu arada boşalan devlet hazinesine gelir yolları aradı. Büyük oğlu Muhammed Nasrullah Han'ın yardımcılarıyla ülke idaresinde ve hukuk sisteminde reformlar yaptı. 1903'te hacca gitti. Cihan Begüm 1908'den önce İstanbul'a gidip Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid ile görüştüğü gibi oğulları Hâmidullah Han ve Ubeydullah Han ile 1911'de tekrar İstanbul'a gitti ve Sultan Reşad tarafından kabul edildi. Fakat bu görüşmeler dost ziyaretinden öteye geçmedi. Aynı yıl İngiltere Kralı V. George'un taç giyme törenine katılmak için Londra'ya giden Cihan Begüm, I. Dünya Savaşı'nda İngiliz hükümetine bağlı kaldı ve İngiliz ordusuna katılmak üzere bir bölük gönderdi. 1924 yılında iki oğlunun ansızın ölümü üzerine ülkede çıkan karışıklıkları bastırmayı başardı. 1925'te oğlu Muhammed Hâmidullah Han ile tekrar İngiltere'ye git-

Cihan Begüm